

İRAN (AZERBAYCAN) AĞIZLARINDA BELİRTME DURUM EKLERİ

Meltem GÜL¹

ÖZET

Profesyonel meslek yaşamında çalışanların meslek üyelerinin tümü tarafından kabul
ran bölgesi Türk dili ve kültürü yönünden oldukça önemli bir bölgedir. Bugün ran
bölgesinde Osmanlıcayla birlikte Batı Türkçesi kolundan gelen Azeri Türkçesinin
konuşuldu u bölgeler bulunmaktadır. Türkiye Türkçesiyle aralarında daha çok ses,
telaffuz ve fonetik ayrılıklar bulunmaktadır. Morfolojik ayrılıklar ise yok denecek
kadar azdır. Bu farklılıkların belirlenmesi hususunda Türkiye’de bu alanda yapılan
çalışmalar şu an için oldukça yetersiz durumdadır. Türkiye’de Azerbaycan a ızlarıyla
ilgili birkaç yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Eski O ş e’de zıksb (y) -1 (e647 ı/Css) (si) 2 (z) -:

THE ACCUSATIVE CASE SUFFIXES IN IRAN (AZERBAIJAN) DIALECTS

ABSTRACT

Iran is a very important region in terms of Turkish language and culture. Today, there are some areas where the Ottoman and Azeri Turkish, which are branches of western Turkish, are spoken in Iran region. There are pronunciation and phonetic differences among them and Turkey-Turkish. The morphological differences are negligible. Studies in Turkey on determination of these differences are insufficient at the moment. A few master and doctoral theses have been written on Azerbaijan dialects in Turkey. Old Oghuz sound and shape properties live in Iran dialects. Therefore, the different grammatical structures appear in spoken languages in a remarkable way. In Turkey Turkish designator suffix is created by using + I for vowels and using + sI for constants. In Iran's Azerbaijan dialects the different uses of this suffix is seen. In this study, the accusative case suffixes created by + I, + n, + nI in Iran's Hamedan and Salmas regions presented. In addition, this study also put forward similar and differing aspects of the accusative case suffixes with Turkey-Turkish. Therefore, firstly the accusative case suffixes in Azerbaijan dialects were examined and exemplified. Similar uses and the different uses were specified and exemplified. Studies on Azerbaijan dialects in Iran will be a very important step for the studies on Oghuz. Studies in this field will contribute Turkish Language. This study will contribute the studies on the Comparative Turkisho -3 (u(j)(w))c.56 0 r-2 re W2 (-1 () 2 () -1 (

olarak Tebriz a zına dayanıyordu. A ırlık kuzeye geçtikten sonra, bu güney ananesine başlıca Bakü, Karaba ve Tebriz a ızları üçgeni ile genel Batı Türkçesi oluşumuna dayanmaktadır diyebiliriz. Kuzeyde bugün kültür merkezi Bakü, hakim edebi dil Karaba -Bakü konuşma dilidir (Ergin, 1981: IX-X).

Azeri Türkçesi bugün Kuzey Azerbaycan'da münferit eserlerde kalmak üzere de güney Azerbaycan'da ve Kerkük'te yazı dili cephesi ile yaşamaktadır. Bu bölgelerle birlikte güney Kafkasya ve Do u Anadolu bölgelerinde ise sadece konuşma dili olarak büyük bir a ızlar toplulu u halinde yaşamasına devam etmektedir. Do u Anadolu'nun konuşma dili Azeri, yazı dili Türkiye Türkçesidir. Azeri ve Osmanlı sahaları arasındaki temas ve birleşme noktaları Anadolu'dadır. Bazı noktalar bir çizgi de il iç içe geçmiş bir derinlik oluşturur. Azeri Türkçesinin

Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünlüyle biten kelimelerden sonra yükleme hali eki +nI şeklinde getirilir. (Buran vd. 2009: 84) Eski Türkçede zamirlerden sonra gelen belirtme eki olan –nı, -ni Batı Türkçesinde bugün Azeri sahasında ünlüyle biten isimlerden sonra kullanılmaktadır. (Ergin, 1991: 449) kuzını senden gayrını; bu eşyânı, lampanı yandırdı, almanı yedi, gülü aldı, hekay ni oxudu, odunu ğırdı, d ft ri. (Ercilasun, 2007: 195)

+n: 3. kisi iyelik ekleri üzerine gelir. yelik eklerinden sonra gelen n belirtme eki de Azeri Türkçesinde kullanılmaktadır. (Ergin, 1981: 109) ran Azerbaycan a zıyla yazılan Hikayat adlı eserde bu kullanımın örnekleri bulunmaktadır. meyın (253b/4); cânın (259a/11); ‘ işyân dükkânın (271b/10); dürr dükkânın (278a/5); cânın v ren (278a/6); yamanın (14a/4). (Gül, 2012)

+ı: Mustafa Canpolat bu ekin +ıg / +ug ekinden geldi i görüşüne karşıdır. Çünkü ı eki e er bu eklerden türemiş olsaydı g seslerinin sonucunda ı sesi yuvarlaklaşp u ya dönüşmesi gerekecekti. Bu ekin zamirlere gelen belirtme ekinden türedi ini düşünmektedir. (Canpolat, 1992: 9-11) devrânı (259b/2); her işi (1b/1); şâni (275b/12); küfr ü îmânı (276b/6).

Yükleme halinin eksiz olarak da kar ılandı ı görülür. gül ver-, a aç k s-, yazı yaz-.

(Ercilasun, 2007: 195)

ran Azerbaycan a ızlarındaki belirtme eki örneklerinin bulundu u H yder Baba iirinden bölümler verilmi tir.

H yder Baba

H yder Baba, ıldırımlar şağanda,

S ller, sular sakğıldayup ağanda

Kızlar ona sef ba lıyup bağanda,

Selâm olsun şovketüze lüze,

Menim de bir adım gelsün dilüze

H yder Baba,kehlüklerün uçanda,

K l dibinnen dovşan galhup gaçanda,
Bağçaların çiçeklenüp açanda,
Bizden de bir mümkün olsa yad le,
Açılmayan ürekleri şad le

Bayram y li çardağları yığanda,
Novruz güli, gar çiçe i çığanda,
A bulutlar köyneklerin sığanda
Bizden de bir yad liyen sa olsun
Derdlerimiz koy dikkelsün da olsun.

H yder Baba, gün daluvı da lasın,
Üzün gülsün, bulağların a lasun,
Uşahların bir deste gül ba lasın
Y l gelende v r getirsin bu yana
Belke benim yatmış behtim oyana.

H yder Baba, senün üzün a olsun,
Dört bir yanun bula olsun ba olsun
Bizden sora senün başun sa olsun
Dünya gazov-ğeder ölüm itimdi,
Dünya boyı o ulsuzdı, y timdi.

H yder Baba, yolum sennen kec oldı,
Ömrüm g çdi, gelemmedim g c oldı
H ç bilmedim gözellerün n c oldı
Bilmezidim döngeler var, dönüm var,
tginlik var, ayrılığ var, ölüm var.

H yder Baba, i it emek itirmez.
Ömür g çer, efsus bere bitirmez,
Nâmerd olan ömri başa y tirmez,
Biz de vallah unutmalığ sizleri,
Göremmesek helal dün bizleri

H yder Baba, Mir Ejder seslenende
Kend içine sesden küyden düşende
Âşığ Rüstem sazın dillendirende
Yadundadı ne hövlesek geçardım
Guşlar tekin ganad çalup uçardım

Şengülava yurdu, âşı alması,
Gâh da g düp orda gonağ galması
Daş atması, alma h yva salması

Galup şirin yuğı kimin yadımda,
Eser goyup ruhumda, her zadımda.

H yder Baba Gurı Gölün gazları,
Gediklerün sazađ çalan sazları,
Ket kövşenin payızları, yazları,

nsan olan hencer b line taħmaz
Amma h yif kör tutdu un buraħmaz,
B hiřtimiz cehennem olmaħdadur.

Hezan y li yarpaħları tøkende,
Bulut da dan y nüp kende çökende,
Şeyhelislam güzel sesin çekende,
Nisgilli söz üreklere deyerdi,
A aşlar da Allaha baş eyerdi.

Biçin üsti sünbül biçen oraħlar,
yle bil ki zülfi darar daraħlar,
Şikarçılar bildirçini soraħlar,
Biçinçiler ayranların çeller
Bir huşlanıp sondan durup biçeler

Garı nene g ce na ıl diyende
Külek galhup gap bacanı döyende,
Gurd g çinin şengülisin yiyende,
Men gayıdup bir de uşa ol ydim
Bir gül açup ondan sora sol ydim.

Emme Can'ın bal belesin yiyerdim
Sondan durup üs donumu giyerdim,
Bağçalarda tiringini diyerdim,
Ay özümü o ezdiren günlerim,
A aç minüp at gezdiren günlerim.

Heçi hala çayda patlar yuvardı
Memmed Sadıhdamlarını suvardı
H ç bilmezdik da dı, daşdı, duvardı.
Her yana geldi şilla atup aşardı
Allah ne hoş ğemsiz ğemsiz yaşardı

Şeyhelislam münacatı diyerdi,
Meşed Rehim lebbâdeni giyerdi,
Meşdâceli bozbaşları yiyerdi,
Biz hoşuduğ ğ yarat olsun, toy olsun,
Ferğ lemez her nolacağ ğoy olsun.

.....

ehriyar

Sonuç

O uzca ara tırmalar için çok önemli bir merkez olan ran hala yeterince çalı ılmamı bir alan olarak kalmaktadır. Türkiye’de Azerbaycan a ızlarıyla ilgili birkaç yüksek lisans ve doktora tezi çalı masının dı nda çalı ma yapılmamı tır.

ran’daki Azerbaycan a ızlarında belirtme eklerinin Türkiye Türkçesinden daha farklı bir ekilde kullanıldıkları tespit edilmi tir. Belirtme hali Türkiye Türkçesinde +I ekile kar ılanırken ran Azerbaycan A ızlarında +I, +n, +nI biçimlerinde kullanıldı ı görülmü tür. +I Türkiye Türkçesiyle ortak bir kullanıma sahiptir. Fakat +n, +nI biçimlerinin u an Türkiye Türkçesinde kullanımı söz konusu de ildir.

+I ekinin kullanımı Türkiye Türkçesine benzemektedir. Ünsüz ile biten kelimelere getirildi i görülmü tür.

+n: 3. ki i iyelik eklerinden sonra kullanılmı tır. Bu ekin kullanımı ran Azerbaycan a zına has bir kullanım eklidir. Türkiye Türkçesinde görülmemektedir.

Muharrem Ergin Azeri Türkçesi adlı eserinde +nI ekini Azeri Türkçesine di er Türk ivelerinden geçen Osmanlı sahasında görülmeyen O uzca dı ı unsur olarak nitelendirmi tir. Bu anlamda bu ek bahsedilen di er iki belirtme ekinde daha farklı kalmaktadır. Türkiye Türkçesinde bu ekin kullanımının kar ılı ı +yI ekiyle sa lanmaktadır.

ran’daki Azeri a ızlarıyla ilgili çalı malar yapılması O uzca ara tırmalar çok önemli bir adım olacaktır. Bu alanda yapılan çalı malar sadece Azeri a ızlarına de il Türk Dili alanına da katkılar sa layacaktır. Ayrıca bu çalı mayla kar ıla tırmalı Türk grameri çalı malarına, Türk boylarının a ızları sözlü üne önemli katkılar sa lanacaktır.

KAYNAKLAR

Buran, Ahmet – Alkaya, Ercan. Ça da Türk Lehçeleri. Ankara: Akça Yayınları, 2009.

Canpolat, Mustafa. “Eski Anadolu Türkçesi’ndeki Belirtme Durumu (accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine”. Ankara: Türkoloji Dergisi Cilt X, Sayı 1, 1992.

Ercilasun, Ahmet Bican. Türk lehçeleri Grameri. Ankara: Akça Yayınları, 2007.

- Ergin, Muharrem. Azeri Türkçesi. İstanbul: Ebru Yayınları, 1981.
- Ergin, Muharrem. Dede Korkut II, İndeks-Gramer. Ankara: Bozaziçi Yayınları, 1991.
- Ergin, Muharrem. Türk Dilbilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2005.
- Karahan, Leyla. Yükleme ve İlgî Hâl Eki Üzerine Bazı Düşünceler, 3.Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996. Ankara: 1999.
- Korkmaz, Zeynep. "Anadolu Ağızlarının etnik yapı ile ilgili kisi sorunu" Türk Dili Araştırmaları Yıllık Belleten. Ankara: 1971.
- Gül, Meltem. Muhammed Badamyari Hikayati (İnceleme-Metin-Dizin). Doktora tezi. Van: 2012.
-